

ПРАВО ОСОБИ НА СВОБОДУ ВІД САМОВИКРИТТЯ І ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ

ДЕРЕВ'ЯНКО Микита Сергійович - здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права ПЗВО «Київський міжнародний університет»

УДК 343.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.19>

Свобода від самовикриття, право не давати свідчень проти близьких родичів та членів сім'ї, а також принцип презумпції невинуватості є важливими основоположними принципами кримінального судочинства в правовій державі. У зв'язку з цим, ця стаття присвячена комплексному дослідженню теоретичних і практичних аспектів сутності та взаємозв'язку свободи від самовикриття, права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, а також презумпції невинуватості у кримінальному провадженні. У статті досліджено теоретичний та практичний аспекти відносин, що виникають у зв'язку з використанням суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності права на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів, суть та значення зазначеного права, зв'язок із системою принципів і доказуванням у кримінальному процесі.

Ключові слова: свобода від самовикриття, близькі родичі, члени сім'ї, презумпція невинуватості, засада кримінального процесу, право на справедливий суд.

Актуальність теми дослідження

Права і свободи людини є основою демократичного суспільства. Вони визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження і забезпечення постають головним її завданням. Конституція України є основним законом держави, який гарантує права і свободи людини. Вона включає в себе загальноприйняті засади та норми міжнародного права, зокрема свободу від

самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Ці права є важливими гарантіями захисту особистих інтересів людини в кримінальному процесі. Вони дозволяють особі не давати показання, які можуть бути використані проти неї або її близьких.

Автор вбачає за необхідне здійснити аналіз права особи на не викриття самого себе, близьких родичів та членів сім'ї і принципу презумпції невинуватості, що дозволить визначити спільні та відмінні риси в їхній взаємодії в контексті кримінального правосуддя.

Актуальність наукового дослідження значною мірою зумовлена сучасними викликами суспільства та правової системи, необхідністю правової гармонізації та міжнародних стандартів та потребою більш глибокого розуміння сутності та взаємодії свободи від самовикриття, права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї та принципу презумпції невинуватості.

Аналіз досліджень і публікацій щодо обраної тематики

Дослідженню свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї у доктринальних джерелах приділялося достатньо уваги, проте співвідношення зазначеної засади із презумпцією невинуватості потребує комплексного та детального дослідження.

Розробкою зазначеного питання займалися такі вчені, як Ю.М. Грошевий,

М.В. Костицький, В.В. Молдован,
І.М. Панкевич, П.М. Рабінович,
В.М. Тертишник, І.Я. Фойницький,
О.Р. Хижна, В.П. Шибіко та інші.

Мета дослідження: узагальнення проблем права свободи від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї та його співвідношення із презумпцією невинуватості в контексті кримінального правосуддя.

Основний зміст дослідження

Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів нерозривно пов'язане із правом на захист підозрюваного, обвинуваченого та підсудного, а також із правом на захист законних інтересів інших суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. Із правом на захист також нерозривно пов'язана презумпція невинуватості, яка є вказівним принципом забезпечення права на захист суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності.

У юридичній термінології «презумпція» означає припущення про визнання юридичного факту (обставини) достовірним, поки не буде доведено протилежне. Презумпції у праві здійснюють суттєвий вплив на суспільні відносини шляхом реалізації своїх функцій та завдань соціально-нормативного регулювання. Соціальне призначення презумпцій полягає у тому, що вони складаються історично або ж цілеспрямовано встановлюються. Вони спрямовують поведінку людей, вносять однаковість у регулювання суспільних відносин. У цій площині лежить питання про політичне значення презумпцій, що передбачає ставлення держави до людини [2, с. 316].

Як слушно зауважив В.Т. Нор, презумпція невинуватості за своєю правовою природою є гарантією права особи, щодо якої розпочато кримінальне переслідування, на визнання її невинуватою з боку держави в особі її публічних органів та посадових осіб до часу, коли вину її визнає суд своїм вироком, що набрав законної сили [3, с. 394].

У юридичній літературі неодноразово і з різних позицій висловлювалися думки

щодо змісту принципу презумпції невинуватості. Узагальнюючи ці думки, слід погодитись із думкою М.М.Михеєнка, що юридичний зміст цієї засади складають такі правила: 1) ніхто не зобов'язаний доводити свою невинність у вчиненні злочину (ч.2 ст.62 Конституції України), або меншу винність, або наявність обставин, які виключають кримінальну відповідальність особи; 2) обов'язок доказування винності особи покладено на слідчого, а в справах приватного обвинувачення – на потерпілого або його представника; 3) заборонено перекладати обов'язок доказування на обвинуваченого, домагатись його показань шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів (ч.2 і 3 ст.22 КПК); 4) обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (ч.3 ст.62 Конституції України); 5) усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ч.3 ст.62 Конституції України); 6) недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину в юридичному відношенні означає його невинність і тягне за собою закриття кримінальної справи на попередньому слідстві і винесення виправдувального вироку – у стадії судового розгляду (п.2 ст.213, ч.4 ст.327 КПК); 7) факт притягнення особи до участі у справі як підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, обрання щодо неї запобіжного заходу не повинен розцінюватися як доказ її винності, як покарання винного; 8) до остаточного вирішення кримінальної справи й офіційного визнання особи, винної у вчиненні злочину, з нею не можна поводитись як з винною, а також публічно, у засобах масової інформації та в будь-яких офіційних документах твердити, що ця особа є злочинцем. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням (ч.4 ст.62 Конституції України) [4, с.11-12.]. На нашу думку, таке тлумачення презумпції невинуватості базується на положеннях Конституції і найбільш повно розкриває їх суть.

Практична реалізація принципу презумпції невинуватості зобов'язує осіб, що ведуть кримінальний процес, всебічно, по-

вно та об'єктивно вивчати матеріали справи, виявляти обставини не тільки ті, що викривають, але й ті, що виправдовують обвинувачену особу; виявляти обставини як ті, що обтяжують, так і ті, що пом'якшують відповідальність, тобто бути неупередженими. Таким чином, виходячи з цілей та завдань, які виконуються презумпцією невинуватості, треба сказати, що не можна прирівнювати відмову підозрюваного, обвинуваченого, підсудного від дачі показань до визнання чи заперечування своєї винності. У цьому випадку відсутність показань не є доказом вини особи.

Використання особою права на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів логічно викликає в особи, що веде кримінальний процес, думку про причетність цієї особи (або її родича) до скоєння кримінального правопорушення і бажання своїм мовчанням уникнути відповідей на запитання, які викрили б відповідно допитувану особу чи її родича у причетності до скоєння цього кримінального правопорушення. Вирішенню змодельованої ситуації, подоланню психологічного бар'єру допомагає презумпція невинуватості, яка зобов'язує осіб, що ведуть кримінальний процес, до певної поведінкової лінії – не сприймати факт використання права на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів таким, що кидає тінь підозри на особу, яка скористувалась цим права.

У сучасному законодавстві принцип презумпції невинуватості знаходить своє відображення в основних міжнародно-правових актах, таких як Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 року (ч.1 ст.11), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року (ч.2 ст.14), Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 року (ч.2 ст.6) тощо.

У чинному законодавстві нашої держави презумпція невинуватості відображена у Конституції України (ст.62 Конституції України) та нормах кримінально-процесуального законодавства (ст.ст.5, 15, 22, 53¹, 73, 74, 327 КПК України). Так, ч.1 ст.62

Конституції України проголошує: “Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду”. Із цього положення випливають деякі правила, які є складовими частинами принципу презумпції невинуватості, а саме: 1) ніхто не зобов'язаний доводити свою невинність у вчиненні злочину (ч.2 ст.62 Конституції України); 2) обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (ч.3 ст.62 Конституції України); 3) усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (ч.3 ст.62 Конституції України).

У перекладі з латинської мови презумпція (*praesumptio*) означає припущення. Тлумачний словник української мови стосовно сфери юриспруденції дає таке визначення презумпції – це закріплене в законі припущення про існування певного факту, реальність якого вважається істинною і не потребує доказів [5, с.671]. Особливістю же презумпції невинуватості, її відмінністю від інших презумпцій є те, що вона не засновується на більшому ступені вірогідності положення, що презумується, на тому правилі, „що у більшості випадків так і буває”. Навпаки, для презумпції невинуватості характерне положення, що „у більшості випадків так не буває”.

У юридичній літературі закріпилась думка, що правові презумпції – це різновид загальних презумпцій, отже їм притаманні всі ознаки припущень взагалі; правові презумпції відображають звичайний порядок зв'язків між предметами та явищами в галузі права.

Погоджуючись з основними критеріями визначення В.З. Лукашевича [6, с. 56], презумпція невинуватості – це об'єктивне юридичне положення, згідно з яким закон вважає обвинуваченого невинуватим у скоєнні кримінального правопорушення до набрання чинності обвинувальним вироком суду та яке вимагає від кожного суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності вважати обвинуваченого невинуватим у скоєнні кримінального правопорушення,

доки на основі всебічного та об'єктивного вивчення матеріалів кримінального провадження у цього суб'єкта не складеться впевненість у законності та обґрунтованості обвинувачення.

Визначення презумпції невинуватості, наведене у чинній Конституції України, є правильним і не може заперечуватись. Але положення про те, що винність обвинуваченого встановлюється тільки вироком суду, який набрав чинності інколи породжувало різні тлумачення принципу презумпції невинуватості.

Варто зазначити, що із прийняттям нового КПК України презумпція невинуватості отримала більш чітке закріплення у вітчизняному законодавстві. Відповідно до ст. 17 КПК України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачиться на користь такої особи. Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою [7, с. 12].

Нормативне закріплення презумпції невинуватості – необхідна, проте недостатня умова її дотримання. Практика свідчить, що заходи, які вживаються у процесі виконання однієї з головних функцій сучасної держави – гарантування належного захисту громадян від злочинних посягань – демонструють намагання обійти, знівелювати, применшити презумпцію невинуватості задля «громадської безпеки», перевага якій надається над правами людини [8, с. 42].

У процесуальному значенні презумпцію невинуватості необхідно розглядати як вимогу, що визначає правове положення учасників кримінального провадження, насамперед підозрюваного, обвинуваченого, як основу їхніх процесуальних прав, гарантію всебічного, повного, неупередженого дослідження обставин кримінального провадження. Проте дія презумпції поширюється не лише на підозрюваного (обвинуваченого) і виправданого (засудженого), а й загалом на будь-яку особу в кримінальному судочинстві, щодо якої ведеться кримінальне переслідування. Вона діє протягом усього кримінального провадження незалежно від результату досудового розслідування, у тому числі на стадії досудового розслідування й усіх етапах судового розгляду. Для забезпечення її дії судді мають повноваження розглядати заяви про порушення з боку правоохоронних та інших владних органів, що також можуть подаватися на будь-якій стадії судового розгляду [9, с. 533-534].

Як об'єктивне правове положення презумпція невинуватості не може бути скасована за суб'єктивною думкою кого-небудь із суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, оскільки якщо в слідчого сформувався впевненість у винності конкретного обвинуваченого, що дає йому підставу для складання обвинувального висновку чи порушення клопотання про обрання такого запобіжного заходу як взяття під варту, то це не означає, що принцип презумпції невинуватості взагалі перестає діяти. З іншого боку, не можна розглядати презумпцію невинуватості абсолютно відокремлено від суб'єктивної думки учасників кримінального процесу, оскільки у такому випадку цей принцип перетворився б на суто декларативний, позбавлений будь-якого практичного сенсу. У цьому взаємозв'язку двох компонентів: принципу презумпції невинуватості, як об'єктивно існуючого явища, та суб'єктивної думки суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, вважаємо, домінуючу роль та вплив має перший з названих компонентів, який зобов'язує суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності до певної лінії поведінки.

Принцип презумпції невинуватості обвинуваченого означає припис закону вважати його невинним кожного суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності аж до моменту, коли в цього суб'єкта не складеться внутрішня впевненість у винуватості обвинуваченого. Слідчий на момент притягнення особи як обвинуваченого повинен бути впевненим у його винуватості, але ця впевненість не повинна бути упередженою, тобто вона повинна бути правильною за своєю суттю. Будучи упевненим на момент притягнення особи як обвинуваченого у її винуватості, слідчий не повинен розглядати свою впевненість як остаточну, він мусить припускати можливість реабілітації обвинуваченого не тільки у суді, а ще й на самому досудовому слідстві.

Стосовно питання, що розглядається, можна сказати, що впевненість слідчого у винуватості обвинуваченого цілком припустима, але вона повинна базуватись не на факті використання особою права на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів, а на сукупності всіх зібраних у кримінальній справі доказів.

Презумпція невинуватості починає діяти зі стадії досудового слідства і діє на подальших стадіях кримінального процесу до моменту набрання обвинувальним вирок законної сили. Тому, зважаючи на зміст цього принципу, кожен новий суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності, у якого повинна скластися впевненість стосовно винності обвинуваченого, повинен виходити із припущення про невинність обвинуваченого, доки у нього не складеться у повній відповідності до матеріалів справи внутрішня впевненість у законності та обгрунтованості обвинувачення. Цей процес відбувається, незважаючи на те, що питання про винність обвинуваченого було позитивно вирішене попередніми суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності.

Важливе значення принципу презумпції невинуватості полягає в тому, що він вимагає від усіх посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, а також інших посадових осіб та громадян поводитись, часом всупереч своїм суб'єктивним переконанням, з підозрюваним, обвинуваченим, під-

судним як з невинною особою, доки винність не буде констатована вироком суду, який набере чинності.

Особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено стороною обвинувачення, відтак свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї є складником презумпції (обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість) [10, с. 12].

Однак обвинувальний вирок не можна ухвалювати лише через мовчання обвинуваченого. Європейський суд із прав людини погодився, що суди можуть робити негативні для обвинуваченого висновки, якщо він не надає пояснень із приводу висунутих йому обвинувачень, однак лише за наявності серйозних доказів, що підтверджують обвинувачення.

Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів нерозривно пов'язане із правом на захист підозрюваного, обвинуваченого та підсудного, а також із правом на захист законних інтересів інших суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. Із правом на захист також нерозривно пов'язана презумпція невинуватості, яка є вказівним принципом забезпечення права на захист суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. До речі, з точки зору І.Рогатюка, у правах підозрюваного, у тому числі й у праві відмовитись від дачі показань, полягає пряма дія презумпції невинуватості: „У зазначених правах і полягає пряма дія презумпції невинуватості, яка містить наступне: підозрюваний має право давати показання, а також відмовитись від їх дачі” [11, с. 45].

Презумпція невинуватості поряд з іншими правами є складником більш широкого права на справедливий судовий розгляд і разом із ним конкретизує загальний принцип справедливого судочинства. Вона пов'язана зі свободою від самовикриття та правом не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, яка вимагає, щоб в основу вироку були покладені лише належні, допустимі та достовірні докази, і є фундаментом побудови кримінального процесу України [12, с. 48].

Презумпція невинуватості зумовлює існування так званого правила про тягар доказування. У силу цього правила на обвинувача покладений обов'язок довести винність особи, яку він звинувачує у скоєнні кримінального правопорушення. У той же час обвинувачена особа не зобов'язана доводити свою невинність, і тому може взагалі відмовитись від надання будь-яких доказів, використовуючи право на свободу від самовикриття, що цілком відповідає положенням змісту презумпції невинуватості.

Таким чином, ненадання підозрюваним чи обвинуваченим доказів своєї невинності, у силу використання права на свободу від самовикриття не може розглядатись як доказ його винності, що є одним з положень, які визначають юридичний зміст принципу презумпції невинуватості (ч.2 ст.62 Конституції України).

Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї (ст. 63 Конституції України, ст. 18 КПК України) визначається як урегульована та гарантована чинним законодавством України та міжнародними нормативно-правовими актами можливість кожного учасника кримінально-процесуальної діяльності вільно, самостійно вирішувати чи надавати інформацію щодо себе, близьких родичів та членів сім'ї особам та органам, уповноваженим на ведення кримінального провадження.

Право особи не свідчити проти себе, членів сім'ї та близьких родичів припускає не лише відмову від дачі показань, що мають інкримінуючий характер, а й поширюється на відомості про будь-які інші факти, що можуть прямо чи опосередковано бути використані проти інтересів зацікавлених осіб, а також містять право на відмову від надання прокурору, органам досудового розслідування, слідчому судді, суду інших доказів.

Відмова особи від участі у доказуванні, відповідати на запитання, давати показання із приводу підозри чи обвинувачення, давати пояснення чи показання, які можуть стати підставою для підозри чи обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами сім'ї кримінального правопору-

шення, не може тягти для підозрюваного, обвинуваченого негативних наслідків ні в частині визнання його вини, ні в частині визначення йому міри і виду покарання.

Отже, можна дійти висновку, що ненадання підозрюваним, обвинуваченим доказів своєї невинуватості як використання свободи від самовикриття не може розглядатись як доказ його винуватості, що є одним із положень, які визначають юридичний зміст засади презумпції невинуватості.

Висновки

Узагальнення викладеного дозволяє стверджувати, що свобода від самовикриття, право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, а також презумпція невинуватості є фундаментальними правами та принципами кримінального процесу, які забезпечують захист прав та законних інтересів суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності.

Автор дійшов висновку, що право суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності на свободу від самовикриття, а також принцип презумпції невинуватості служать одній і тій самій меті – захисту прав та законних інтересів суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. Право на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів надає особі можливість вибору найприйнятнішого для неї варіанту поведінки, а принцип презумпції невинуватості забезпечує можливість цей вибір зробити.

Отже, проведення подальших досліджень у цьому напрямі сприятиме глибшому розумінню і визначенню взаємозв'язку між правами особи та презумпцією невинуватості, побудові справедливої та неупередженої системи кримінального правосуддя.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Ляшенко Р.Д. Функціональне призначення презумпцій у праві. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия*

«Юридические науки». Том 22 (61). № 1. 2009 г. С. 316–322.

3. Нор В. Презумпція невинуватості як принцип кримінального судочинства та його інтерпретація Європейським судом з прав людини. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2011. Вип. 53. С. 389–401.

4. Михеєнко М.М., Молдован В.В., Шибіко В.П. Кримінально-процесуальне право. Київ: Вентурі, 1997. 350с.

5. Новий тлумачний словник української мови: 42000 слів: У 4т.: Для студентів вищих та середніх навчальних закладів / В.Яременко, О.Сліпущко (уклад). Київ: Аконті, 1999. Т.3: ОБЕ–РОБ. 927 с.

6. Лукашевич В.З. Гарантії прав обвиняемого в советском уголовном процессе: стадия предварительного расследования. Ленинград: Издво Ленинградского ун-та, 1959. 169 с.

7. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

8. Фулей Т. Презумпція невинуватості: концептуальні підходи. *Слово Національної школи суддів України*. 2012, № 1 (1). С. 49-54.

9. Jayawickrama N. The Judicial Application of Human Rights Law: National, Regional and International Jurisprudence. Cambridge, NewYork, 2002. 965 p.

10. Порівняльне судове право : підручник /М.М. Михеєнко, Р.В. Молдован, Л.К. Радзінівська. Київ: Либідь, 1993. 328 с.

11. Рогатюк І. Обвинувачення та принцип презумпції невинуватості при провадженні досудового слідства. *Право України*, 2001. №10. С.45.

12. Коваль О.М. Деякі особливості взаємозв'язку принципу презумпції невинуватості та права особи на виправдання у кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія юридичні науки*. 2014, Випуск 6-1. С. 57-60.

SUMMARY

Freedom from self-incrimination, the right not to testify against close relatives and family members, and the principle of the presumption of innocence are important fundamental principles of criminal justice in a rule of law. In this regard, this article is devoted to a comprehensive study of theoretical and practical aspects of the essence and relationship of freedom from self-disclosure, the right not to testify against close relatives and family members, as well as the presumption of innocence in criminal proceedings.

A person's use of the right to freedom from self-incrimination, exposure of family members or close relatives logically causes the person conducting the criminal process to believe that this person (or his relative) is involved in the commission of a criminal offense and the desire to avoid answers to questions that would have exposed the interrogated person or his relative in complicity in the commission of this criminal offense.

*In the procedural sense, the presumption of innocence should be considered as a requirement that determines the legal position of students of criminal prosecution, in front of the suspect, the accused, as a new procedure *nyx pravu*, the guarantee of comprehensive, complete, unbiased investigation of the circumstances of the criminal offense. However, the action of presumption applies not only to the suspect (accused) and the victim (convicted), but also to any crime in a criminal act, in respect of which criminal investigation is being conducted. The penalty applies to all criminal offenses regardless of the outcome of the pre-trial investigation, including at the stage of the pre-trial investigation and at the stage of the judicial review.*

The article examines the theoretical and practical aspects of relations that arise in connection with the use by subjects of criminal procedural activity of the right to freedom from self-incrimination, exposure of family members or close relatives, the essence and meaning of this right, the connection with the system principles and evidence in the criminal process.

Key words: freedom from self-incrimination, close relatives, family members, presumption of innocence, the basis of the criminal process, the right to a fair trial.